

ماکو خانلیغی

(۱۷۲۲-۱۹۲۲)

انور چینگین اوغلو

کۆچورن:

محمد رضا اسماعیل زاده (اورمولو)

سر شناسه

: چنگیز اوغلو، انور، ۱۹۶۲ -

Cingizoglu, Anvar

عنوان و نام پدیدآور

: ماکو خانلیغی (۱۹۲۲-۱۷۲۲) م/توپلایان انور چینگیز اوغلو : کؤچورن محمدرضا اسماعیل زاده (اورموغو).

مشخصات نشر

: تبریز: آناس، ۱۳۹۹.

مشخصات ظاهری

: ۲۰۰ ص ۵/۱۴/۲۱ س.م.

شابک

: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۹۵۳۹-۵

وضعیت فهرست نویسی : فیبا

یادداشت

: عنوان اصلی: Maku xanlığı (1722--1922-ci il) , 2019.

موضوع

: Azerbaijanis -- Iran -- History

موضوع

: ماکو - تاریخ

موضوع

: Maku (Iran) -- History

شناسه افزوده

: اسماعیل زاده، محمدرضا، ۱۳۵۶ -

رده بندی کنگره

: DK۶۹۷/۳

رده بندی دیویی

: ۹۲۷/۹۱

شماره کتابشناسی ملی : ۶۱۶۱۷۹۹

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

ماکو خانلیغی (۱۹۲۲-۱۷۲۲ م)

انور چینگیز اوغلو

کؤچورن: محمدرضا اسماعیل زاده

ناشر: آناس

چاپ اول ۱۳۹۹ / ۲۰۰ صفحه / قطع رقعی / ۶۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۹۵۳۹-۵

تبریز - اول خیابان طالقانی، روبروی مصلی، نشر اختر

تلفن: ۰۹۱۴۱۱۶۶۸۹۷ و ۰۴۱-۳۵۵۵۵۳۹۳

اورمیه - خیابان باکری، کوی وکیل باشی، پلاک ۵۷

تلفن: ۰۹۱۴۷۲۵۹۱۷۱ و ۰۴۴-۳۳۳۴۳۷۳۰

قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

این کتاب با حمایت مالی آقای غلامرضا تیموری بیات (مدیر عامل شرکت لیان پی هیراد)

از نوادگان مرتضی قلی خان به چاپ رسیده است.

فهرست

۷	مقدمه
۱۳	بیرینجی فصل: ماکونون طبیعی-جغرافی شرايطی
۱۳	۱-۱. ماکو شهریتین جغرافی شرايطی
۱۵	۲-۱. ماکو ولایتین جغرافی محیطی
۲۱	۲-جی فصل: ماکونون تاریخییه بیر نظر
۲۱	۱-۲. قدیم ماکو
۲۳	۲-۲. ماکو قاراقویونلو و آغ قویونلولار دؤورونده
۳۰	۳-۲. ماکو صفویلر دؤورونده
۴۱	۳-جی فصل: ماکو خانلیغینین یارانماسی تاریخینین
۴۱	۱-۳. ماکو خانلیغی ۱۸-جی یوزایللین اوللرینده
۴۸	۲-۳. بایات اتلی
۵۶	۳-۳. ماکو خانلیغینین قورولماسین دا بایات اتلین رولو

مقدمه

خانلیقلار دؤنه می آذربایجان تاریخین سون درجه ماراقلی و مهم مرحله لریندن بیریدیر. بو دؤورو، آیدینلاتماق، اؤیرنمک اؤنملی اهمیت کسب اندیر. تدقیق اتدیمیز ماکو خانلیغی هم سیاسی، هم ده اقتصاددی باخیمدان آز اؤیرنیلیمیش خانلیقلاردان بیریدیر. توتارلی تاریخی منبع لر، آرشیو سندلری و دؤوری مطبوعات مقاله لری اساسیندا ماکو خانلیغین ۱۷۲۲-جی ایلدن ۱۹۲۲-جی ایلهدک تاریخینی اولدوقجا احاطه لی و گئنیش شکیلده علمه ایشیق. تدقیق اتدیمیز موضوع ایلده باغلی آذربایجاندا اولموش آیری-آیری روس مامورلارینین خاطره لری ده سانباللی احوالاتلار وئریر.

بونلاردان بیر ۱۷۸۳-۱۷۸۷-جی ایللرده روسیه نین کارتلی-کاختی ساراییندا نماینده سی اولموش، روس سیاحی و دیپلوماتی س.د. بورناشوون «ایراندا آذربایجان ایالتینین تصویری و اونون سیاسی وضعیتی» اثری دیر. س.د. بورناشوون بو اثرینده ماراق دوغوران معلوماتلاردان بیر ده ماکونو ایروان خانلیغینین ترکیب حصه سی کیمی تقدیم ائتمه سی دیر. موضوع نون اؤیرنیلمه سینده انقلاب دان اولکی قافقازشناسلارین اثرلریندن استفاده مهم یئر توتور. بئله قافقازشناسلارین ان گؤرکملی نماینده سی آکادمیک (۱۷۷۵-۱۸۵۷) پ.ق. بوتکوو^۲ دور. وقتيله قافقازدا ایشلمیش، حتی ۱۷۹۶-جی ایلده روس قوشونلارینین ترکیبینده آذربایجاندا اولموش دور. او، مختلف دیپلوماتیک و

جنگی تاریخی سندلرله تانیش اولموش، یوروش زامانی توپلادیغی الیازمالار و سندلر اساسیندا واقعی مقاله لرله زنگین اولان قیمتلی اثر یازمیش دیر. او، اوز اثرینده حادثه لرین ایضاحینا بیر طرفلی یاناشمیش، روسیه نین آذربایجانا ۱۷۹۶-جی ایل یوروشونون اساس مقصدینی یئنی تورپاقلار ضبط اتمک دئیل، آسیادا روسیه تجارتینی انکشاف ائتدیرمک اولدوغونو قئید اتمیشدی.

بوندان باشقا آذربایجاندا و اطراف بؤلگه لرده روسیه نین یئرلرینی سیاستله علاقه دار بیرسیرا معلوماتلار ان.ف.دوربوی^۱ نین اثرینده ده راست گلیمک اولار. مؤلف اثرینده چاریزمین قافقازدا آپاردیغی جنگ لرین تاریخی تصویر اتمه یی قارشیسینا مقصد قویموش دور. دیگر قافقازشناس ی.ن.بریژی^۲ نین سیاحتلرینده ایران آذربایجانلی خانلیقلاری، خصوصاً ماکو خانلیغی حاققیندا ماراقلی معلوماتلار وار. ایرانین مختلف یئرلرینی گزیمیش و اولدوقلاری بؤلگه نین اجتماعی-اقتصادی وضعیتین تصویرلرینی و نریش روس مؤلفلریندن... کورسونون اثرلری. خصوصیه قئید اولونمالی دیر. روسیه امپراتوری سینین باش قرارگاهین کاپیتانی ل.ک. آرتامانوون «آذربایجان» اثری ماکو خانلیغین تدقیقینده مهم منبع لردن بیری دیر. موضوعون تدقیقینده تورکیه دولت آرشیولرینده ساخلانیلان عثمانلی منبع لریندن ده استفاده اولونموش دور. بو منبع لر «عثمانلی دولتی ایله آذربایجان تورک خانلاری آراسیندا مناسبتله دایر آرشیو بیلگیلری» آدی ایله ایکی جلدده نشر اندیلیمیش دیر [عثمانلی دولتی ایله آذربایجان تورک خانلیقلاری آراسینداکی مناسبتله دایر آرشیو بؤلگه لری (۱۵۷۸-۱۹۱۴)، ج. ۱، آنکارا، ۱۹۹۲، ۴۲۷ ص.]. بو آرشیو سندلرین اهمیت یوکسک دیر. محمد خورشید پاشانین «سیاحتنامه حدود» اثری، ماکو خانلیغین محاللارینی اؤیرنمک باخیمیندان چوخ قیمتلی اثر دیر. عثمانلی-ایران مرزین انلاشمازیغین آرادان قالدیریلماسی اوچون ۱۸۴۷-جی ایله ده ارزورومدا ییغیشان

۱. N.F.Dubrovi

۲. I.N.F. ...

اولوسلار آراسی بیر کمسیوندا؛ عثمانلی دولتی نی تمثیل اندن کیمیاگر درویش پاشا باشچیلیغینداکی تورک هئیتینده اولان محمد خورشید پاشا طرفیندن قلمه آلینان بو کتاب ماکو خانلیغی حاقیندا گئنیش بیلگی وئریر.

گورکملی شرق شناس و تاریخچی عالم ی.پ. پتروشوسکی^۱ ماکو خانلیغین تاریخینه آیریجا بیر تدقیقات حصر اتمسه ده، اونون بیر سیرا آراشدیرمالاریندا آذربایجانین ۱۸-جی-۱۹-جو عصرلر تاریخین چوخ مهم اجتماعی-اقتصادی، و سیاسی مساله لرینه اطرافلی شکیلده توخونولموشدور. موضوع موز اوچون م. س. ایوانوون^۲ ۱۹۵۲-جو ایلده مسکودا نشر اولونموش «ایران تاریخین مقاله سی» اثریندن ده استفاده اولونموش دور. مؤلف اثرده قدیم دؤورلردن ۲-جی دنیا جنگین سونونا قدر ایرانین جغرافی و وضعیتی، سیاسی و اقتصادی تاریخیندن بحث اندیر. موضوع موزلا باغلی بعضی مسئله لره «ایرانین ینتی تاریخی» آدلی منتخباتدا راست گلکم ممکن دور. منتخباتدا ینتی دؤورون (۱۸-جی عصردن سونراکی) ایران تاریخین انکشاف یوللاری سندلرده اؤز عکسینی تاپمیش دیر. مساله نین تاریخ شناسلیغیندان دانیشارکن ایلك نؤوبه ده حسین دلیلین «ایران آذربایجانین خانلیقلاری» کتابیندان دانیشماق لازم گلیر. ح. دلیلی تاریخیمیز اوچون چوخ قیمتی اولان اثرینده آذربایجانین جنوب خانلیقلارینین تدقیقی ایله مشغول اولدوغون دان ماکو خانلیغین تاریخینه ده دقت یتیرمیش دیر. اثرین حجمی گئنیش تحلیلله امکان وئرمه ییب. هم ده کؤهنه سوونت ایدنولوژی سی اساسیندا یازیلیب. بیر چوخ مطرقی حادثه لر ایدنولوژی باخیش بوجاغیندان پیسلنیب. دؤورون شرایطی کتابا اؤز تاثیرینی گؤستریب. علاوه ده بو اثر ماکو خانلیغین محدود بیر دؤنمین احاطه اندیر.

موضوع نون اؤیرنیلمه سویه سیندن بحث اندرکن آذربایجان سوونت دؤورو تدقیقاتچی لارین دان بعضی مؤلفلری قئید اتملیک. اولجه بیلدیرک کی، ماکو خانلیغی

۱. I. P. Petruşevski

۲. M. S. İvanov

آذربایجان خانلیقلارین دان آیریلیق دا اؤیره نیلمه ییب. مساله نین واجب لیغینا باخمایاراق، او هله لیک آذربایجان تاریخ شناسلیغیندا اساسی شکیلده تدقیق ائدیلمه ییب. بونا باخمایاراق بیر سیرا تدقیقاتلار آپاریلیب و نیسا مصطفی یثوانین «ایران آذربایجان خانلیقلاری» کتابلارینی قیمتلندیرمک گرک دیر. نیسا مصطفی یثوا ایسه ماکو خانلیغیندان چوخ آز بحث ائدیپ. ۱۸-جی یوزایل اونون اثرینده سؤنوک ایشیقلا ندیریلیب. گؤستریلن احوالاتلار تدقیق ائتدیمیز دؤور اوچون او قدر ده اهمیتلی دنیبل دیر.

اوزون مدت آذربایجان سوونت تاریخ شناسلیغیندا آذربایجان خانلیقلارینین قونشو دولترلره، اساساً ده عثمانلی دولتی ایله قارشیلیقلی مناسبتلرینه بیر طرفلی و ضدیتلی یاناشما موجود اولموشدور. آذربایجان جمهوریتی مستقل لیک فازاندیق دان سونرا یازیلیمیش اثرلره آرتیق یو و یا دیگر مسئله لره یئنی - هدفلی باخیش فرملاشمیش دیر. بو باخمیدان گوتکین (نجفلی)، گوتکین جمیل قیزی، یوزایللین ۲-جی یاری سیندا آذربایجان خانلیقلارین عثمانلی دولتی ایله سیاسی مناسبتلرینه حصر اولونموش جغرافی شوناسلیغیندا (نجفلی)، گوتکین جمیل قیزی، آذربایجان خانلیقلارین عثمانلی دولتی ایله سیاسی علاقه لری: ۱۸-جی عصرین ۲-جی یاریسی: باکی: نورلان، ۲۰۰۲. ۱۳۲ ص.) خانلیقلارین قونشو دولترلره قارشیلیقلی علاقه سینه اونلارین اوز مستقل لینی قوروماق سیاستی کیمی باخیلیمیش و قیسماً ماکو خانلیغین عثمانلی دولتی ایله مناسبتلرینه توخونولموش دور.

اسحاقینین "۱۸-جی عصرین ایکینجی یاری سیندا ماکو خانلیغی تاریخینین بعضی مسئله لری" آدلی مقاله سینده اساساً خانلیغین سیاسی وضعیتی اوز عکسینی تاپمیش دیر. (آذربایجان تاریخی مسئله لری، باکی، آذربایجان اتحاد جماهیرین علملر آکادمیاسینین نشریاتی، ۱۹۶۶، ص. ۵۹-۶۸). موضوع نون تدقیقینده، اسحاقی نین دیگر اثریندن ده استفاده اولونموش دور. او، خانلیغا دکترا تیزی حصر ائدیپ، (اسحاقی. ن. ماکو خانلیغی، باکی، ۱۹۶۶) تزرده ماکو خانلیغین سیاسی، اجتماعی-اقتصادی،

اداره‌چی لیک و دیگر مسئله‌لردن بحث اتمکله یاناشی ماکو خانلیغینین ایروان و خوی خانلیقلاری ایله سیاسی مناسبتلرینه قیسا دا اولسا توخونموش دور. لکن بو اثرده بیر سیرا قوصورلارا راست گلیریک. خانلیغین اقتصادی تاریخی نیسبتاً نرمال آراشدیریلدیغی حالدا، سیاسی تاریخی چوخ قیسا و یترسبز شکیلده تدقیق اولونموش دور.

مثلاً، بعضی حاللاردا بیر-بیرینه ضد فکر و ملاحظه‌لرله راستلاشیریق. روسیه ایله مناسبتلری حددن آرتیق قاباردیلدیغی و ایده آل اندیلدی حالدا، خانلیغین عثمانلی دولتی ایله قوردوغو مناسبتلر یانلیش تقدیم اولونموش دور. موضوع نون تدقیقینده ۱۹۸۵-جی ایلده نشر اولونموش ایران آذربایجان تاریخنین مقاله‌سی کتایبندان دا استفاده اولونموش دور. (ایران آذربایجان تاریخنین مقاله‌سی (۱۸۲۸-۱۹۱۷). باکی، ۱۹۸۵). مستقل لیک ایللرینده ایسه آپاریلیمیش تدقیقاتلار آیری-آیری تترلرده و کتابلاردا پراکنده شکیلده اولدوغوندان عمومی مقصده تام خدمت انده بیلیمیش دیر. بو باخیمدان یاناشدیک دا آذربایجان تاریخ شناسلیغیندا ایلک دفعه اولراق بو مردم نگاری ده جدی علمی لشدیرمه‌لر آپارمیشیق. روح انگیز سلطان اووانین مستقل لیک دؤورونون ایشیغیندا میدانا چیخمیش "ماکو خانلیغی" مقاله‌سینده خانلیغین تاریخنه دایر ماراقلی احوالاتلار آشکار اندیلیمیش دیر.

ایران تاریخ شناسلیغین دا بعضی کتابلار دا ۱۸-جی عصرده موجود اولموش خانلیقلارین تاریخنه اویرنمک باخیمین دان ماراقلی دیر. بونلاردان کریم الله افشارین قلمه آلدیغی "بافت قدیمی شیراز" (کریم الله افشار، بافت قدیمی شیراز، تهران، ۱۹۷۴). اثرینده شیراز خانلیغینین قونشو خانلیقلارلا مناسبتلریندن بحث اندیر. مشهور تاریخ‌چی عبدالحسین نوایی "کریم خان زند" (عبدالحسین نوایی، کریم خان زند، تهران، ۱۹۶۵). آدلی اثرینده ایران دا نادر شاه افشاردان سونرا عمله گلن مستقل خانلیقلارین یارانماسینین اقتصادی و سیاسی کؤکلری، خانلیقلار دؤورونده موجود اولان وئرگی و موکلفیتلر، تورپاق مولکیت فرملاری حاقیندا معلوماتلار وار. هادی هدایتی "تاریخ زندیه" اثری (هادی هدایتی، تاریخ زندیه: ایران در زمان کریم خان، تهران، ۱۹۵۵).